

*ЛИСАНЕЦЬ Олег Станіславович,
доцент
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого*

ЩОДО ПРАВОВОГО СТАНОВИЩА ТЕХНОГЕННО ЗАБРУДНЕНИХ ЗЕМЕЛЬ

Охорона навколишнього природного середовища загалом і окремих її елементів зокрема є глобальною проблемою сучасності. Стан навколишнього природного середовища багато в чому залежить від стану земельних ресурсів. Відповідно до ст. 13 Конституції України та ст. 1 Земельного кодексу України земля є основним національним багатством України, яка перебуває під особливою охороною держави.

Наша держава має унікальні земельні ресурси і природно- кліматичні умови, сприятливі для високого рівня виробництва рослинної продукції. Із 60,3 млн. гектарів земель майже 70% (41,8 млн. гектарів) складають сільськогосподарські угіддя, які включають 55% ріллі (33,19 млн. гектарів), природних кормових угідь 12,6% (7,63 млн. гектарів).

Однак, ефективність використання земель сільськогосподарського призначення в Україні є значно нижчою, ніж у середньому по Європі. Відсутність суворого і надійного контролю за використанням земельних ресурсів, брак відповідно законодавчої бази призводять до споживацького ставлення до землі, внаслідок чого виникають деградовані, малопродуктивні та техногенно забруднені землі.

Одним із перших нормативно-правових актів, де було закріплено поняття техногенно забруднених земель, є Указ Президента України «Про Основні напрями земельної реформи в Україні на 2001 – 2005 роки» від 30 травня 2001 року. Так, у підрозділі 3 Основних напрямів земельної реформи для здійснення реформування земельних відносин передбачалося комплексне обстеження техногенно забруднених земель, здійснити консервацію деградованих і малопродуктивних земель та диференціацію використання радіоактивно

забруднених сільськогосподарських угідь. При цьому не розкривався зміст даних понять і не конкретизувалися механізми їх реалізації.

Вирішальне значення у механізмі правового регулювання відносин щодо використання і охорони техногенно забруднених земель має прийнятий 25 жовтня 2001 р. Земельний кодекс України. Крім того, важливе місце займають також Закони України «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи», «Про охорону земель», «Про державний контроль за використанням та охороною земель» та інші.

Згідно зі ст. 169 Земельного кодексу України техногенно забрудненими землями є землі, забруднені внаслідок господарської діяльності людини, що призвела до деградації земель та її негативного впливу на довкілля і здоров'я людей. Частина 2 вказаної статті зазначає, що до техногенно забруднених земель належать землі радіаційно небезпечні та радіоактивно забруднені, землі, забруднені важкими металами, іншими хімічними елементами тощо. Отже, джерелами техногенного забруднення земель є різні види господарської діяльності людини.

Внаслідок Чорнобильської катастрофи велика кількість земель піддалася радіоактивному забрудненню. Так, ст. 3 Закону України «Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи» встановлює, що радіаційно небезпечні землі – це землі, на яких неможливе подальше проживання населення, одержання сільськогосподарської та іншої продукції, продуктів харчування, що відповідають республіканським та міжнародним допустимим рівням вмісту радіоактивних речовин, або які недоцільно використовувати за екологічними умовами. При цьому Закон забороняє у зонах відчуження та безумовного (обов'язкового) відселення ведення сільськогосподарської, лісогосподарської, виробничої та іншої діяльності.

Техногенно забруднені землі сільськогосподарського призначення, на яких не забезпечується одержання продукції, що відповідає встановленим вимогам

(нормам, правилам, нормативам), підлягають вилученню із сільськогосподарського обігу та консервації (ч. 1 ст. 170 ЗКУ). Слід зазначити, що в Україні прийнято ряд нормативно-правових актів, якими встановлені вимоги до харчової продукції та продовольчої сировини. Зокрема, Закони України «Про безпечність та якість харчових продуктів», «Про захист прав споживачів», «Про вилучення з обігу, переробку, утилізацію, знищення або подальше використання неякісної та небезпечної продукції».

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про охорону земель» консервація земель – припинення господарського використання на визначений термін та залуження або залісення деградованих і малопродуктивних земель, господарське використання яких є екологічно та економічно неефективним, а також техногенно забруднених земельних ділянках, на яких неможливо одержувати екологічно чисту продукцію, а перебування людей на цих земельних ділянках є небезпечним для їх здоров'я. Законодавчою основою для консервації земель є положення ст. 172 Земельного кодексу України. Їх деталізація здійснена у наказі Держкомзему від 17. 10. 2002 №175 «Про порядок консервації».

Консервація земель здійснюється за ініціативи власників землі, землекористувачів, у тому числі орендарів, а також за поданням місцевих землевпорядних або природоохоронних органів. Відповідний орган видає розпорядження (приймає рішення) про консервацію земель державної або комунальної власності. Розпорядження (прийняття рішення) про консервацію земель, які перебувають у приватній власності, приймається на підставі договору з власником земельної ділянки. Згідно з виданим розпорядженням (прийнятим рішенням) розробляється проект консервації земель (розглядається, проходить експертизу та затверджується як землевпорядний проект). За наявності земель запасу власник земельної ділянки може звернутися із заявою (клопотанням) до відповідного органу про виділення рівноцінної земельної ділянки взамін земель, які стали екологічно небезпечними, економічно неефективними, техногенно забрудненими не з їх вини.

Проведення консервації земель згідно до законодавства стимулюється державою. На весь період тимчасової консервації земельних ділянок землевласники та землекористувачі звільняються від плати за землю, а сільськогосподарським товаровиробникам компенсується неодержана частка доходу внаслідок консервації деградованих, малопродуктивних, а також техногенно забруднених земель (ст. 27 Закону України «Про охорону земель»). Проблема полягає в тому, що на сьогоднішній день фактично не працює механізм стимулювання власників та землекористувачів до проведення консервації земель.

Державна політика охорони і раціонального використання земель визначається як система правових, організаційних економічних та інших заходів, що мають природоохоронний, ресурсозберігаючий та відтворювальний характер. При цьому до сих пір не знайшли свого вирішення багато актуальних проблем охорони земель сільськогосподарського призначення. Серед них відсутність у багатьох власників землі та землекористувачів достатніх знань, необхідних для належного здійснення заходів по охороні земель, відсутність впевненості в можливості довготривалого, стабільного та ефективного господарювання на землі, слабка матеріально-технічна база суб'єктів господарювання на землі, відсутність економічного механізму стимулювання охорони і раціонального використання земель сільськогосподарського призначення. В той же час несвоєчасне вжиття заходів по запобіганню та зменшенню забруднення земель сільськогосподарського призначення призводить до виникнення такого різновиду земель, які отримали назву «техногенно забруднені землі». Тому вирішення цих проблем надзвичайно важливе для збереження землі як головного засобу виробництва продовольства і сировини та основи сільського господарства.